

10. Anadolu ağızlarında somutlama yoluyla yapılan cinsiyet organı adlandırmalarında başvurulan hedef alanlar

Gülsüm YURTOĐLU¹

APA: Yurtođlu, G. (2023). Anadolu ağızlarında somutlama yoluyla yapılan cinsiyet organı adlandırmalarında başvurulan hedef alanlar. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (36), 185-195. DOI: 10.29000/rumelide.1369074.

Öz

Organ adları temel sözcükler arasında değerlendirilen, değişime büyük ölçüde direnç gösteren adlardır. Göz, burun, kulak, baş, ayak gibi temel organ adları dil ailelerinin tespitinde dahi kullanılabilen, dillerde kullanım sıklığı gösteren, yan anlamlar kazanan, deyim ve atasözlerinde kullanılan adlardır. Ancak daha önceki çalışmalarda yan temel sözcükler arasında değerlendirilen cinsiyet organı adlarında aynı durum görülmemektedir. Ölçünlü dilde cinsiyet organları Latince vulva/vajina ve penis sözcükleriyle ifade edilirken ağızlarda bu organlar için kullanılan belirli bir sözcük yoktur. Mahremiyetin dil üzerindeki etkisi dolayısıyla cinsiyet organı adları yaygınlık kazanmamakta ve bu organlar için örtmece, argo gibi ulamlara ait sözcükler kullanılmaktadır. Bu durum cinsiyet organı adlarında, diğer organ adlarında görülmeyen bir fazlalığa neden olmaktadır. Bu çalışmada Derleme Sözlüğü'nde (DS) yer alan, somutlama yoluyla yapılan cinsiyet organı adlandırmalarında hangi yollara başvurulduğu gösterilmek istenmiştir. Adlar tür ve cinse göre sınıflandırılmış ve adlandırmalarda başvurulan hedef alanlar tespit edilmiştir. Elde edilen veriler 4 ana sınıfta incelenmiştir. Sınıfların ilk ikisi insanların cinsiyet organı için kullanılan adlardan ve hayvanların cinsiyet organı için kullanılan adlardan oluşmaktadır. Diğer ikisi ise hem hayvan hem insan erkek cinsiyet organı için kullanılan adlar ve türün belirtilmediği, erkeklerin cinsiyet organı için kullanılan adlardan oluşmaktadır. Çalışma sonucunda cinsiyet organlarını adlandırmada, örtmece ve argo ulamlarına başvurularak, genellikle araç-gereç adlarından, hayvan adlarından ve diğer organ adlarından yararlanıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Derleme Sözlüğü, mahremiyet, organ adları, temel sözcük

Target areas in sexual organ naminations that do through concretization in Anatolian dialects

Abstract

Organ names are the names that are considered among the basic words and are highly resistant to change. The names of basic organs such as eyes, nose, ears, head and feet are the names that can be used even in the determination of language families, show the frequency of use in languages, gain connotations, and are used in idioms and proverbs, However, the same situation is not seen in the names of the sexual organs, which were evaluated among the sub-basic words in previous studies. While the sexual organs are expressed with the Latin words vulva/vagina and penis in the standard language, there is no specific word used for these organs in the dialects. Because of the effect of privacy on language, the names of the sex organs are not widespread and these organs are named

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, TDE ABD, Yeni Türk Dili BD (Ankara, Türkiye), glsmyrtgl123@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7873-267X [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 26.07.2023-kabul tarihi: 20.10.2023; DOI: 10.29000/rumelide.1369074]

with words belonging to categories such as euphemism and slang. This situation causes a quantitative multiplicity in sex organ names that is not seen in other organ names. In this study, it is aimed to show which ways are used in the nomenclature of the sexual organs made by concretization in the Derleme Sözlüğü (DS). Names were classified according to species and genus, and the target areas used in the naming were determined. As a result of the study, it was determined that in naming sex organs, euphemism and slang categories were used, and generally equipment names and other organ names were used.

Keywords: Derleme Sözlüğü, privacy, organ names, basic word

Giriş

Ölçünlü Türkçede kadın cinsiyet organı için vulva/vajina; erkek cinsiyet organı için penis terimleri kullanılmaktadır. Halk ağzında ise bu terimler görülmemekte ve cinsiyet organları söz konusu olduğunda çeşitli adlandırmalara başvurulmaktadır. Bu çeşitlenmenin nedeni cinsiyet organlarının cinselliği çağrıştırması, böylece konuşmada mahremiyetin devreye girmesidir. Bu durum cinsiyet organı adlarının diğer organ adlarının sıklık ve yaygınlığına zıt bir kullanım göstermesine neden olmakta ve temel sözcükler başlığı altında incelenen cinsiyet organı adlarının yeni bir incelemeye tabi tutulmasını gerektirmektedir.

Doerfer Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu adlı çalışmasında kültür sözcükleri ve temel sözcükler arasında ayırım yapıldığını söyler. Örnek olarak da kültür sözcüklerine belli kültür çevrelerine özgü olduğunu belirttiği otomobil, telefon gibi terimleri ve sultan sanımı verir. Görüldüğü gibi bu sözcükler bütün dillerde ortak olmayan, ihtiyaç durumunda başka dillerden ödünçlenen sözcüklerdir. Temel sözcüklerin ise belli kültürlere bağlı olmayıp bütün insanlarda ortak olan kavramları gösteren sözcükler olduğunu belirtir. Bunun örneklerini de görmek, gitmek, gelmek, almak, bir, iki, üç, göz, ayak ve topuk olarak verir. Bu örnekler bütün dillerde görülen temel fiilleri, sayı adlarını ve çalışmanın genelinde kullanılan organ adlarını göstermektedir (Doerfer, 1981, s. 1).

Doerfer aynı çalışmasında doğruluğunun herkesçe kabul edildiğini belirttiği iki ilkedden bahseder: Dil akrabalığını göstermek için temel sözcüklerin büyük önem taşıdığı ve organ adlarının dil akrabalığını kanıtlayıcı bir değeri olduğu (Doerfer, 1981, s.1). Türkiye Türkçesi ağızlarında cinsiyet organlarını ele aldığımız bu çalışmamızda dil akrabalığını göstermek gibi bir amacımız yoktur. Fakat Türkiye Türkçesi ağızları gibi Altay dillerine nazaran çok küçük bir dil alanında cinsiyet organı adlarının çeşitlenmesi, üzerinde durulması gereken bir konudur.

Doerfer temel adları ana, ara ve yan olmak üzere üç bölümde ele alır. Ana temel sözcüklerle ya hiç ödünçlenmeyen ya da pek az ödünçlenen; yan temel sözcüklerle sık sık ödünçlenen; ara temel sözcüklerle ana temel sözcüklere göre daha sık, yan temel sözcüklere göre daha seyrek ödünçlenen terimleri kasteder. Cinsiyet organları Doerfer'in bu sınıflandırmasına göre yan temel sözcükler arasındadır. Doerfer ana ve yan temel sözcükler arasında ayırma sebep olan dört ölçütten bahseder: Bu ölçütlerden birincisi fizyolojik işlevdir. Ana temel sözcüklerin güçlü ve önemli fizyolojik işlevleri vardır. Bu açıdan bakıldığında cinsiyet organları boşaltım ve üreme gibi iki hayatî işleve sahiptir. İkinci bir ölçüt ana temel adların dikkat çeken ve etkileyici bir izlenim uyandıran organlar olmasıdır. Mahremiyetin dildeki etkinliği cinsiyet organlarının ana temel sözcükler arasında değerlendirilememesinde önemli bir etkidir. Zaten Doerfer de diğer bir ölçütte bütün mahrem organların adlarının yan temel sözcükler olduğunu ve yerli sözcüğü kullanmanın ayıp sayıldığı gerekçesiyle bu adların sık sık ödünçlendiğini söyler. Son ölçüt ise ana temel sözcükler ne çok özel ne de çok genel kavramları gösterirken yan temel

sözcüklerin ya çok özel ya da çok genel kavramları karşıladığıdır. Doerfer ana temel sözcükler için ayak, el, diş organ adlarını; yan temel sözcükler için ise topuk, aşık kemiği, işaret parmağı, azı dişi organ adlarını örnek verir (Doerfer, 1981, s. 4). Mahremiyet etkin olmasaydı diğer ölçütlerin cinsiyet organlarıyla uyumundan dolayı bu organları ana temel sözcükler arasında sayabilirdik ve dil akrabalığını kanıtlamada kullanabilirdik. Fakat cinsiyet organı adları dil akrabalığının kanıtında kullanılmak bir yana, Türkiye Türkçesi ağızları gibi nispeten çok daha dar bir alanda dahi değişiklik göstermektedir. Bugün bilimsel olarak vajina/vulva ve penis sözcükleriyle ifade edilen kadın ve erkek cinsiyet organları Anadolu'da farklı yollarla adlandırılmaktadır.

Ana temel organ adlarına Türkçe (Turkic) özelinde baktığımızda örneğin göz (eye) sözcüğünün *Türkiye Türkçesinde göz, Azerbaycan Türkçesinde göz, Gagavuz Türkçesinde göz, Türkmen Türkçesinde göz, Başkurt Türkçesinde küz, Kazak Türkçesinde köz, Kırgız Türkçesinde köz, Özbek Türkçesinde köz, Tatar Türkçesinde küz, Uygur Türkçesinde köz, Altay Türkçesinde kös, Karaçay-Malkar Türkçesinde köz, Karakalpak Türkçesinde köz, Nogay Türkçesinde köz, Kumuk Türkçesinde göz, Kırım-Tatar Türkçesinde köz, Çuvaş Türkçesinde kuş, Halaç Türkçesinde köz, Saha Türkçesinde xarax, Tuva Türkçesinde karak, Hakas Türkçesinde harah* biçiminde yer aldığını görmekteyiz (Gökdağ, Şimşek, 2014, s. 193, 196, 200, 205). Cinsiyet organları ise göz ve diğer organlarda olduğu gibi yaygınlaşmış tek bir sözcükle karşılanmak yerine birden fazla sözcükle karşılanmaktadır. Mahremiyet dilde bir deyiş işlevi görmek ve cinsiyet organı adlarında tek bir adın yaygınlaşmasını engellemektedir. Örtmece, argo gibi yollarla benzerliklerden yararlanılarak farklı çağrışım alanlarından sözcükler ödünçlenmektedir. Bu ödünçlemeler halkın cinsiyet organlarına yaklaşımını, bu organları adlandırırken hangi kavramlardan yararlandıklarını göstermektedir. Aksan (1987, s. 42) Türkçenin sözcük varlığının somut bir anlatım yolundan gittiğini belirtir. Derleme Sözlüğü'nde yer alan cinsiyet organı adları tespit edebildiğimiz kadarıyla bu eğilime uymakla birlikte soyutlama yoluyla ifade edilen adlar da vardır.

Amaç

Anadolu ağızlarında cinsiyet organı adları diğer organ adlarına göre fazlalık göstermektedir. Cinsiyet organları söz konusu olduğunda örtmece, argo gibi ulamlara ve farklı kavram alanlarına başvurulmaktadır. Bu çalışma cinsiyet organlarını adlandırmada kullanılan hedef alanları göstermektedir.

Yöntem

Bu çalışmada Derleme Sözlüğü taranmış, tespit edilen cinsiyet organı adlarından somutlama yoluyla yapılan adlar belirlenmiş ve cins ve türe göre sınıflandırılmıştır. Söz konusu cinsiyet organları için kaynak alan; adlandırmalarda kullanılan alanlar için hedef alan terimleri tercih edilmiştir. Daha sonra Derleme Sözlüğü başta olmak üzere farklı kaynaklardan yararlanılarak cinsiyet organlarının adlandırılmasında başvurulan hedef alanlar tespit edilmiştir.

Hedef alana alınan sözcüklerin birçoğu çok anlamlıdır. Bu nedenle kaynak alana hedef alan olabilecek anlamların seçiminde genel eğilim göz önünde bulundurulmuştur. Hedef alan olarak belirlediğimiz hayvan adları, organ adları ve araç-gereç adlarının cinsiyet organı adı olarak kullanılması bir tesadüften çok, bu nesnelere cinsiyet organları arasında benzerlik ilişkisi kurulduğunu düşündürmektedir. Hedef alanların seçiminde Devellioğlu'nun (1980) ve Aktunç'un (1998) argo sözlüklerinde verdikleri sözcükler de yardımcı olmuştur. Devellioğlu'nun (1980: 192) zeker (Ar. erkeklik organı) için verdiği *alat, baba, babatorik, çomak, çöp, kumuş, kereste, kontrol kalemi, kuş, pantolon balığı, saksafon, tespih, torik, zurna* gibi ifadeler bunlar arasında sayılabilir. Aktunç'un (1998: 335-337) dişilik organı için verdiği *alt*

takımlar, ambar, at gözü, bal çanağı, bal kutusu, dam, delik, fırın, folluk, garaj, gece yolu, hokka, iniş takımları, kalıp, kavanoz, kutu, makine, mazgal, ölü gözü, tek göz, torna, yalak; erkeklik organı için verdiği alât, alât edevat, âlet, alt takımlar, baba, babatorik, balık, balta, barsak çıkıntısı, baston, baş, bili bili, boru, çakı, çeşme, çıkıntı, çivi, çöp, çubuk, fiskiye, iniş takımları, kafa, kalkan, kalkan balığı, kargı, kefal, kelle, kereste, klarnet, kobra, kontrol kalemi, kör yılan, kuş, kürdan, makineli, musluk, orta bacak, orta takım, ön takım, paçacı kemiği, pantolon balığı, saksafon, takım, takım taklavat, tavşan yavrusu, tek göz, tespah, tıpa, tokmak, torik, yılan, zurna ifadeleri hedef alan seçimini kolaylaştırmaktadır.

Kapsam ve sınırlılıklar

Çalışmada Anadolu ağızlarında kullanılan cinsiyet organı adları Derleme Sözlüğü'nden tespit edilmiştir. Yalnızca somutlama yoluyla yapılan adlar incelemiştir.

İlgili literatür

Anadolu ağızları özellikle dilbilim alanında birçok araştırmaya kaynak olmaktadır. Cinsiyet organı adları ise daha önce derli toplu bir şekilde ele alınmamakla birlikte farklı çalışmalarda yer almıştır. Bunlardan biri Kurt'un (2017: 54-58) Yazıtlardan Günümüze Organ Adları ve Bunların Türkiye Türkçesi Ağızların Yansıması adlı çalışmasıdır. Kurt bu çalışmada Derleme Sözlüğü'ndeki organ adlarını sıralar ve çalışmanın sonunda ağızlardaki cinsiyet/üreme organı adlarının fazlalığına dikkat çeker². Cinsiyet organı adlarına yer veren ikinci bir çalışma ise Şentürk'ün (2019) Derleme Sözlüğü'ndeki Örtmeceler Üzerine Dilbilimsel Bir İnceleme başlıklı yüksek lisans tezidir. Şentürk (2019: 56) örtmece için yapılmış tanımlara yer verdikten sonra örtmece hakkında şunları söyler:

...tabu olan varlığın kendisi ile ismi arasında bir ilgi kurulması sebebiyle yasaklanan varlığın ismi "değiştirilerek" örtmece oluşturulduğu ortadadır. Yukarıda verilen bilgilerden de hareketle, örtmecelerin söylendiğinde karşı tarafın hoşuna gitmeyecek, onda kötü izlenimler uyandıracak olan kelimelerin yerine daha kibar bir anlatım tarzının tercih edilmesi olduğu görülmektedir. Dilde görülen bu değiştirme olayında asıl amacın, konuşma dilinde ve yazı dilinde; konuşanı, yazanı, dinleyiciyi ve okuyucuyu "korku, utanç, endişe, üzüntü..." gibi duygulardan korumaktır, demek yanlış olmayacaktır.

Cinsiyet organı adları söz konusu olduğunda utanç duygusu bu organların yeni adlarla ifade edilmesine neden olmaktadır. Şentürk Derleme Sözlüğü'nde cinsiyet organlarıyla ilgili yapılan örtmeceleri çalışmasının organ adları bölümünde inceler. Anadolu ağızlarında kullanılan cinsiyet organı adlarına yer veren diğer bir çalışma ise Civek'in (2023) Derleme Sözlüğü'nde Argo Unsurlar (4.5.6. Ciltler) başlıklı yüksek lisans tezidir. Civek tezinde argo kabul ettiği cinsiyet organı adlarına da yer verir.

² Kurt'un (2017) çalışmasında Derleme Sözlüğü'ndeki bazı sözcüklerin yer almaması nedeniyle sözlüğü yeniden taradık ve 37 sözcük daha tespit ettik.

İnceleme

A. İnsanların cinsiyet organı için kullanılan adlar

A. 1. Kadınların cinsiyet organı için kullanılan adlar

Tablo 1.

Kaynak Alan- Cinsiyet Organı Adı	Kaynak Alanın Anlamı	Hedef Alan	Hedef Alanın Anlamı
bıbık (II) (DS, c. I, s. 653)	küçük kızların cinsiyet organı	bıbık, bıbık (I) (DS, c. I, s. 653)	ördek
börek, bö..rek (I) (DS, c. I, s. 769)	kadının cinsiyet organı	böğrek, boğrek, boorek, böörek, bö..rek (DS, c. I, s. 764)	böbrek
çebiş (III) (DS, c. II, s. 1101)	kızların cinsiyet organı	çebiç (I) (DS, c. II, s. 1099)	keçi yavrusu
fink (II) (DS, c. III, s. 1867)	kadının cinsiyet organı	fink (III) (DS, c. III, s. 1867)	fitil
kase (II) (DS, c. IV, s. 2675)	dişilik organı (kız çocukları için)	kâse (sozluk.gov.tr Erişim Tarihi: 19.05.2023)	çanak
kepiç (I) (DS, c. IV, s. 2749)	kadınlarda cinsiyet organı	kepiç (I) (DS, c. IV, s. 2749)	dişi kuzu
kitik (I) (DS, c. IV, s. 2888)	kadının dişilik organı	kidik (DS, c. IV, s. 2870)	keçi yavrusu, oğlak
matan (III) (DS, c. IV, s. 3136)	kadının dişilik organı	matan (I) (DS, c. IV, s. 3136)	sütten çıkarılan yağ; ayran
		matan (II) (DS, c. IV, s. 3136)	ayran yapmak için tahtadan yapılmış yayık
mıncıç (DS, c. VI-Ek, s. 4597)	kadının üreme organı	mıncık (III) (DS, c. IV, s. 3185)	kedi yavrusu
muncur (III) (DS, c. IV, s. 3220)	kadının dişilik organı	muncur (II) (DS, c. IV, s. 3220)	dudak; burun
su eleği (DS, c. V, s. 3690)	kadının dişilik organı	su eleği (DS, c. V, s. 3690)	sidik torbası, mesane

Kadın cinsiyet organı adlarında yapılan ödünclemelerde hedef alanlar bıbık (II), çebiç (III), kepiç (I), kitik (, mıncık (III) sözcüklerinde hayvanlar; börek, bö..rek (I), muncur (III), su eleği sözcüklerinde diğer organlar; fink (II), kase (II) sözcüklerinde araç-gereçler, matan (III) sözcüğünde ise hedef alan olarak matan (I) sözcüğünü kabul ettiğimizde besinler, matan (II) sözcüğünü kabul ettiğimizde ise bir araç-gereçtir. Tietze dişilik organı anlamına gelen matan sözcüğünün sütten çıkarılan yağ; ayran anlamına gelen matan sözcüğüyle ilgili olabileceğini söyler. Tietze'nin sözcük için ikinci bir yorumu ise Bulgarcadan alınma bir argo kelime olduğudur (Tietze, 2016, c. V, s. 160). Sözcüğün dişilik organı anlamını ayran yapmak için tahtadan yapılmış yayık anlamına gelen matan (II) sözcüğüyle de ilişkilendirebiliriz. Güler'in (2014: 362) Anatomi Sözlüğü'nde vagina madde başı için verdiği tanımda geçen hazne ifadesi, dişilik organıyla yayık arasında ilişki kurmayı kolaylaştırmaktadır.

A. 2. Erkeklerin cinsiyet organı için kullanılan adlar

Tablo 2.

Kaynak Alan-Cinsiyet Organı Adı	Kaynak Alanın Anlamı	Hedef Alan	Hedef Alanın Anlamı
argaç (IV) (DS, c. I, s. 310)	erkek tenasül organı	argaç (III) (DS, c. I, s. 309, 310)	mertek
bılık (I) (DS, c. I, s. 665)	erkeğin cinsiyet organı	bılık (III) (DS, c. I, s. 665)	kısarak yavrusu
		bilik (V) (DS, c. I, s. 693)	silah
bobuş (II) (DS, c. I, s. 715)	erkeğin cinsiyet organı	babuş (II), babuş (III) (DS, c. I, s. 469)	kaz ve ördek yavrusu
boduk (V) (DS, c. I, s. 722)	erkeklerin cinsiyet organı	boduk (I) (DS, c. I, s. 720,721)	deve yavrusu, ayı yavrusu, küçük çocuk, genel olarak hayvan yavrusu
bülük (I) (DS, c. I, s. 821-822)	küçük erkek çocukların cinsiyet organı; erkeklik organı (çocuk dilinde)	bülük (II) (DS, c. I, s. 822)	tavuk
		bilik (V) (DS, c. I, s. 693)	silah
çümbül (I) (DS, c. II, s. 1308)	erkek çocukların erkeklik organı	çümbül (II) (DS, c. II, s. 1308)	kulakları yuvarlak keçi
dakım (III) (DS, c. II, s. 1331)	erkeğin cinsiyet organı	dakım (II) (DS, c. I, s. 1331)	marangoz aletleri, tezgah
dıngıl (VI) (DS, c. II, s. 1463)	çocuğun erkeklik organı	dıngıl (VI) (DS, c. II, s. 1463)	böbrek; erkeklik bezi, husye
gıyla (DS, c. III, s. 2067)	erkeğin cinsiyet organı	kıla (Sarıkaya, Seyfettin, 2004, s. 258)	kazık, sırnk, çivi
guş (II) (DS, c. III, s. 2202)	erkeğin cinsiyet organı	guş (I) (DS, c. III, s. 2202)	kuş
haraba (I) (DS, c. III, s. 2282)	erkeğin cinsiyet organı	haraba (II) (DS, c. III, s. 2282)	maşrapa
heybe (DS, c. III, s. 2352)	erkek üreme organı	heybe (sozluk.gov.tr Erişim tarihi 10.02.2023)	torba; çanta
lopüt (IV) (DS, c. IV, s. 3088)	erkeğin erkeklik organı	(lopüt I) (DS, c. IV, s. 3066)	sopa; değnek
lülük (III) (DS, c. IV, s. 3095-3096)	çocuğun erkeklik organı	lülük (I) (DS, c. IX, s. 3095)	musluk; ince boru; çaydanlık ve demliğin ağzı, ibriğin emziği.
masa (II) (DS, c. IV, s. 3132)	erkeğin erkeklik organı	masa (I) (DS, c. IV, s. 3132)	üvendire

mengül (I) (DS, c. IV, s. 3165)	çocuğun erkeklik organı	mengül (I) (DS, c. IV, s. 3164)	koyun, keçi vb. hayvanların boğazlarının altından ampul gibi sarkan bezler
neste (I) (DS, c. VI-Ek, s. 4607)	erkek üreme organı	[neste (II)] (DS, c. IV, s. 3248)	büyük sopa, değnek
salak (IX) (DS, c. V, s. 3524)	elli altmış yaşındaki adamların erkeklik organı	salak (IV) (DS, c. V, s. 3524)	baston, sopa
terdek (II) (DS, c. V, s. 3891)	erkeğin erkeklik organı	terdek (I) (DS, c. V, s. 3891)	boru
zıbık (I) (DS, c. VI, s. 4366)	erkek üreme organı	zıbık (nisanyansozluk.com/k elime/zıbık Erişim Tarihi: 26.04.3023)	çubuk
		zıbık (III) (DS, c. VI, s. 4366)	tıpa, mantar
		zıbık (VII) (DS, c. VI, s. 4366)	buzağı, dana
		zıbık (VIII) (DS, c. VI, s. 4366)	yeni doğan kuş yavrusu
yarah (DS, c. VI-Ek, s. 4816)	erkeklerde üreme organı	arak (sozluk.gov.tr Erişim Tarihi: 10.02.2023)	silah

Erkek cinsiyet organı adlarında yapılan ödünçlemelerde başvurulan hedef alanlar argaç (IV), bülük (I), dakım (III), gıyla, haraba (I), heybe, loput (IV), lülük (III), masa (II), neste (I), salak (IX), terdek (II), zıbık (I) (çubuk; tıpa, mantar anlamlarına gelen zıbık sözcükleriyle ilişkilendirdiğimizde), yarah sözcüklerinde araç-gereçler; bılık (I), bobuş (II), boduk (V), çümbül (I), guş (II), zıbık (I) (buzağı, dana; yeni doğan kuş yavrusu anlamlarına gelen zıbık sözcükleriyle ilişkilendirdiğimizde) sözcüklerinde hayvanlar; dıngıl (VI), mengül (I) sözcüklerinde diğer organ adlarıdır. Cinsiyet organı adları için başvurulan hedef alanlarda hayvan adları çok sık görülmektedir. Bu nedenle ilk bakışta tavuk anlamına gelen bülük (II) sözcüğü, cinsiyet organı anlamına gelen bülük (I) sözcüğünü hedef alan olarak düşündürse de erkek cinsiyet organı için dişi bir hayvanın hedef alan olması mantıklı görünmemektedir. DS'de bülük (I) sözcüğünün varyantları arasında bilik (VII) sözcüğünün de verilmesi, bülük (I) sözcüğünün silah anlamına gelen bilik sözcüğüyle ilgili olduğunu göstermektedir.

A. 3. Hem Kadın Hem Erkek Cinsiyet Organı İçin Kullanılan Adlar

Tablo 3.

Kaynak Alan-Cinsiyet Organı Adı	Kaynak Alanın Anlamı	Hedef Alan	Hedef Alanın Anlamı
bilik (VII) (DS, c. I, s. 693) (DS, c. VI-Ek, s. 4461)	kadının cinsiyet organı, erkeklik organı	bilik (Ercilasun, Akkoyunlu, 2011, s. 120)	fitil
		bilik (Eren, 1999, s. 53)	piliç
		bilik (V)	silah

		(DS, c. I, s. 693)	
bollık (DS, c. I, s. 735)	çocuğun cinsiyet organı	buli/puli/bülü/billi (Tietze, 2016, c. I, s. 806)	kuş; civciv, horozcuk
cüce (III) (DS, c. II, s. 1021)	çocuğun cinsiyet organı	cüçük (I) (DS, c. II, s. 1021-1022)	Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv; kuş yavrusu; serçe; küçük, körpe

Hem kadın hem erkek cinsiyet organı için kullanılan adlarda hedef alanlar bilik (VII) sözcüğünde araç-gereçler (fitil ve silah anlamlarına gelen bilik sözcükleriyle ilişkilendirdiğimizde); bilik (VII) (piliç anlamına gelen bilik sözcüğüyle ilişkilendirdiğimizde), bollık, cüce (III) sözcüklerinde hayvanlardır. Kadının cinsiyet organı anlamına gelen bilik (VII) sözcüğünün hedef alanının, cinsiyet uyumundan dolayı piliç anlamına gelen bilik sözcüğü olması olasıdır. Bunun yanı sıra dişilik organları için kullanılan fink (III) ve şama sözcüklerinin fitil anlamlarının da olması, fitil anlamına gelen bilik sözcüğünün hedef alan olabileceğini de düşündürmektedir. bilik (VII) sözcüğünün erkeklik organı anlamı için ise silah anlamına gelen bilik (V) sözcüğünün hedef alan olması kuvvetli bir olasılıktır.

B. Hayvanların cinsiyet organı için kullanılan adlar

B. 1. Dişi hayvanların cinsiyet organı için kullanılan adlar

Tablo 4.

Kaynak Alan-Cinsiyet Organı Adı	Kaynak Alanın Anlamı	Hedef Alan	Hedef Alanın Anlamı
bıcık (I) (DS, c. I, s. 654)	dişi kedinin üreme organı	bıcık (V) (DS, c. I, s. 654)	kaz ve ördek yavrusu, buzağı
cara (I) (DS, c. II, s. 859)	dişi hayvanın üreme organı	cara (I) (DS, c. II, s. 859)	döl yatağı, yavruyu saran zar, eş; yavru
çevt (DS, c. II, s. 1155)	hayvanın dişilik organı	çevt (I) (DS, c. II, s. 1155)	palamut kabuğu
geyin (I) (DS, c. III, s. 2016)	geviş getiren hayvanların dişilik organı	geyin (Eren, 1999, s. 155)	döl yatağı
şama (III) (DS, c. V, s. 3742)	sığırlarda dişilik organı	şama (sozluk.gov.tr Erişim Tarihi: 20.05.2023)	bal mumuna veya parafine batırılmış fitil
şapşak (II) (DS, c. V, s. 3748)	dişi hayvanın üreme organı	şapşak (I) (DS, c. V, s. 3747-3748)	ağaçtan oyma tas, bardak, bakır ya da teneke maşrapa, çeşme önlerine, içinde su birikmesi için konulan taş ya da ağaç yalak, kepçe, ağzı geniş fıçı, huni, tahıl ölçeği

Dişi hayvanların cinsiyet organı için kullanılan adlardan bıcık (I) sözcüğünde hedef alan hayvanlar; cara (I) ve geyin (I) sözcüklerinde diğer organlar; çevt sözcüğünde bitki; şama (III) ve şapşak (II) sözcüklerinde araç-gereçlerdir.

B. 2. Erkek hayvanların cinsiyet organı için kullanılan adlar

Tablo 5.

Kaynak Alan-Cinsiyet Organı Adı	Kaynak Alanın Anlamı	Hedef Alan	Hedef Alanın Anlamı
doplur (DS, c. II, s. 1563)	hayvanın erkeklik organı	dopru (DS, c. II, s. 1563)	deve yavrusu
gālak (VII) (DS, c. III, s. 1898)	erkek at ve eşeğin cinsiyet organı	galah (II) (DS, c. III, s. 1897)	zurna
maya (II) (DS, c. VI-Ek, s. 4590)	davarların erkeklik organı	maya (sozluk.gov.tr Erişim tarihi: 10.02.2023)	damızlık dişi hayvan

Erkek hayvanların cinsiyet organı için kullanılan doplur ve maya (II) sözcüklerinde hedef alan hayvanlar; gālak (VII) sözcüğünde araç-gereçtir.

B. 3. Hem dişi hem erkek hayvanların cinsiyet organı için kullanılan adlar

Tablo 6.

Kaynak Alan-Cinsiyet Organı Adı	Kaynak Alanın Anlamı	Hedef Alan	Hedef Alanın Anlamı
çav (I) (DS, c. II, s. 1093)	hayvanların erkeklik organı	çag (Ercilasun, Akkoyunlu, 2011, s. 293)	kamçı vb. şeylerin püskülü

Dişi ve erkek ayrımı belirtilmeyen, hayvanların cinsiyet organı için kullanılan çav (I) sözcüğünde hedef alan araç-gereçtir. Kaynak alan ve hedef alan arasındaki ilişkinin kurulmasında Ercilasun ve Akkoyunlu'nun çag sözcüğüne yaptıkları şu açıklama yardımcı olmaktadır: *Kaşgarlı kelimelerin g'li ve w'li varyantlarından sık sık bahsetmektedir. Bu da şüphesiz bir varyanttır. Nitekim Anadolu ağızlarında da her iki varyant vardır: çav ~ çavan ~ çavın ~ çavın I "hayvanların erkeklik organı" çağ X "1. kümes hayvanlarının erkekli uzvu, 2. erkek danaların erkeklik organının üzerini örten tüylü deri" (DS). (Ercilasun, Akkoyunlu, 2011, s. 293).*

C. Hem hayvan hem insan erkek cinsiyet organı için kullanılan adlar

Tablo 7.

Kaynak Alan-Cinsiyet Organı Adı	Kaynak Alanın Anlamı	Hedef Alan	Hedef Alanın Anlamı
malafat (DS, c. IV, s. 3109)	erkeklik organı, erkek hayvanın cinsiyet organı	malafat (nisanyansozluk.com /kelime/malafat Erişim Tarihi: 26.04.2023)	kılıfın içine giren her şey

Hayvanların ve insanların cinsiyet organları için ortak kullanılan erkek cinsiyet organı adı malafat sözcüğünde hedef alan araç-gereçtir.

D. Türün belirtilmediği, erkeklerin cinsiyet organı için kullanılan adlar

Tablo 8.

Kaynak Alan-Cinsiyet Organı Adı	Kaynak Alanın Anlamı	Hedef Alan	Hedef Alanın Anlamı
baba (III) (DS, c. I, s. 447)	erkeklik organı	baba (III) (DS, c. I, s. 447)	erkek hindi
		baba (Tietze, 2016, c. I, s. 534)	sırık, kazık
		baba (sozluk.gov.tr Erişim Tarihi: 21.05.2023)	çocuğu olan erkek, peder
çam çivisi (DS, c. II, s. 1064)	erkeklik organı	çivi (sozluk.gov.tr Erişim Tarihi: 21.05.2023)	İki şeyi birbirine tutturmak, bir nesneyi bir yere sabitlemek için çakılan, ucu sivri, başlı, metal veya ağaçtan yapılmış ufak çubuk, mih.
gagal (III) (DS, c. III, s. 1892)	erkeklik organı	gagal (Tietze, 2016, c. IV, s. 51)	gaga; uzun, çıkıntılı burun; uzun burunlu kimse
şingirdak (II) (DS, c. V, s. 3771)	erkeklik organı	şingirdak (I) (DS, c. V, s. 3771)	sallanınca ses çıkartan içine taş ya da benzeri sert nesnelere konulmuş çocuk oyuncuğu

Türün belirtilmediği, erkeklerin cinsiyet organı için kullanılan adlarda hedef alanlar, baba (III) sözcüğünde aynı madde başında verilmesine dayanarak daha güçlü bir ilişki kurabileceğimiz, sözcüğün diğer anlamı olan erkek hindidir. Sırık, kazık anlamına gelen baba sözcüğüyle ilişkilendirdiğimizde baba (III) sözcüğü, çam çivisi ve şingirdak sözcüklerinde hedef alanlar araç-gereçlerdir. baba (III) sözcüğü için üçüncü bir ihtimal ise sözcüğün baba sözcüğünün temel anlamıyla ve bu yolla da sözlüksel cinsiyetiyle ilişkili olduğudur. gagal (III) sözcüğünde ise hedef alan diğer organlardır.

Sonuç

Cinsiyet organları adlandırılırken mahremiyet nedeniyle sözcüklerde ödünçlemeye gidilmektedir. Somutlama yoluyla yapılan cinsiyet organı adlarında dil içinden ödünçlemeler yapılmaktadır. Bu ödünçlemelerde başvuru alanlar genellikle araç-gereçler, hayvanlar ve diğer organlardır. Ödünçlemelerin yapıldığı hedef alanlar dil konuşurlarının cinsiyet organlarına yaklaşımları konusunda bilgi vermektedir.

Her iki tür ve cinste de cinsiyet organı adlarında özellikle hayvan yavrularından yararlanıldığı görülmektedir. bıbık (II), çebiş (III), kepiç (I), kitik (I), mınçıl, bılık (I) (kısarak yavrusu anlamını kabul ettiğimizde), bobuş (II), boduk (V), çümbül (I), guş (II), zıbık (I) (buzağı, dana; yeni doğan kuş yavrusu anlamlarını kabul ettiğimizde), bilik (VII) (kadın cinsiyet organı için piliç anlamını kabul ettiğimizde) bollik, cüce (III), bıçık (I), doplur, maya (II), baba (III) (erkek hindi anlamını kabul ettiğimizde) sözcüklerinde başvuru alanlar hayvan adlarıdır. Ördek, kuzu, oğlak, kuş, buzağı gibi hayvanlar başvuru alanların anlamları arasındadır. börek, börek (I), muncur (III), su eleği, dingil (VI),

mengül (I), cara (I), geyin (I), gagal (III) sözcüklerinde başvurulan hedef alanlar diğer organ adlarıdır. Böbrek, dudak, burun, mesane, döl yatağı gibi organlar başvurulan hedef alanların anlamları arasındadır. Hayvan yavrularından ve diğer organlardan yapılan ödünçlemelerin mahremiyet gerekçesiyle yapılan örtmeceler olduğunu söyleyebiliriz. Bu ödünçlemelerde cinsiyet organlarının özellikleri vurgulanmamakta ve küçültmeye gidilmektedir. fink (III), kase (II), matan (III), argaç (IV), bılık (I) (silah anlamını kabul ettiğimizde), bülük (I), dakım (III), gıyla, haraba (I), heybe, loput (IV), lülük (III), masa (II), neste (I), salak (IX), terdek (II), zıbık (I), yarağ, bilik (V) (erkeklik organı için silah anlamını kabul ettiğimizde), şama (III), şapşak (II), gälak (VII), çav (I), malafat, baba (III) (sırık, kazık anlamını kabul ettiğimizde), çam çivisi ve şıngırdak (II) sözcüklerinde başvurulan hedef alan araç-gereçlerdir. Erkeklerin cinsiyet organını adlandırırken mertek, marangoz aletleri, çivi, sopa, değnek, boru, çubuk gibi anlamlara gelen sözcükler kullanılmaktadır. Burada ise erkek cinsiyet organını adlandırmada kaba bir anlatım yolu takip edilerek argo ifadeler tercih edilmiştir.

Bu çalışmada yalnızca Derleme Sözlüğü'nde yer alan cinsiyet organı adlarına yer verilmiştir. Cinsellik çağrışım alanına ait sözcüklerin yeni çalışmalarla genişletilmesi ve mahremiyet engeline takılan bu sözcükleri yapmada hangi yollara başvurulduğu tespit edilmelidir. Böylece dil konuşurlarının dünyayı algılama ve düşünme biçimleri ortaya konmuş olacaktır.

Kaynakça

- Aksan, D. (1987). *Türkçenin Gücü, Türk Dilinin Zenginliklerine Tanıklar*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktunç H. (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. 1. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Civek, F. E. (2023). Derleme Sözlüğünde Argo Unsurlar (4.5.6. Ciltler) (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Devellioğlu F. (1980). *Türk Argosu - İnceleme ve Sözlük*. 6. Baskı. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Doerfer, G. (1981). Temel sözcükler ve Altay dilleri sorunu. (Çev. Semih Tezcan). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten*, 28-29 (1980-1981), 1-16.
- Ercilasun, A. B., Akkoyunlu, Z. (2014). *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't-Türk Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Gökdağ, B. A., Şimşek, Y. (2015). Temel sözcükler bağlamında Türkçenin görünümü. *VII. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildirileri (16-18 Ekim 2014)* 1, 183-221.
- Güler Ç. (2014). *Anatomi Sözlüğü*. 2. Baskı. Ankara: Palme Yayıncılık.
- Kurt, B. (2017). Yazıtlardan Günümüze Organ Adları ve Bunların Türkiye Türkçesi Ağızlarına Yansımaları. *DEDE KORKUT Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 6 /12, 48-61.
- Sarıkaya, M., Seyfeli, M. (2004). Kırşehir Abdal/Teber dili ve Anadolu, Azerbaycan, Özbekistan gizli dilleriyle ilgisi. *TÜBAR*, 17, 243-278.
- Şentürk, Ş. (2019). *Derleme Sözlüğü'ndeki Örtmeceler Üzerine Dilbilimsel Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- TDK. (2019). *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü I-VI*. Ankara: TDK Yayınları.
- Tietze, A. (2016). *Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugati I, IV*. Ankara: TÜBA.
- <https://www.nisanyansozluk.com/> (Erişim Tarihi: 26.04.2023)
- <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 10.02.2023-21.05.2023)